

T Ü R K L E R İ B O Ğ A Z L A R B Ö L G E S İ ' N E Ç E K E N G E R Ç E K S E B E P L E R

Dr. HÜSEYİN DAĞTEKİN

I. Bayezid Zamanı'nda devletin bir imparatorluk kadar genişlemesi için, çözümlenmesi gereken birçok meselelerin menşelerine Orhan Bey Devri'nde raslanması dolayısıyla, incelemelerimizi, daha ziyâde bu devri gözönünde bulundurarak yapacağız. Filhakika, gerek coğrafi ve iktisadî, gerekse askerî, içtimaî ve siyâsî bakımlardan incelenmesi gereken ve bir devletin kurulmakta olduğunu göstermesi itibariyle, büyük önem taşıyan birçok yönlerden dolayı, bu devrin en mühim devirlerden birini teşkil ettiği şüphesizdir.

Osmanlı-Türkleri'nin kurdukları Beğlik de, diğer Anadolu Beğlikleri gibi, Bizans İmparatorluğu hudutlarında teşekkül etmiştir. İlk Marmara Denizi'nin güney-doğusunda kurulan Beğlik, doğu, güney ve batı yönlerden diğer Türk Beğlikleri ile, kuzey tarafta da, Bizans İmparatorluğu ile çevrilmiş bulunuyordu. Bizans İmparatorluğu hudut kevvetlerine karşı uclara yerleştirilen diğer Türk toplulukları gibi, Osmanlı-Türkleri'nin de bu kuvvetlerle çarpışmağa başlaması mukadderdi. Ancak, bu çarpışmalar sonunda diğer beğlikler, kendi paylarına düşen toprakları ilhak ederek, Akdeniz ve Ege Denizi kıyılarına ulaşmışlar ve böylece yeniden elde edilebilecek sahalardan mahrum kalmışlardır. Buna karşılık Osmanlı Beğliği'nin önünde, Bizans İmparatorluğu'ndan kopardığı her yeni parçadan sonra, yalnız kendisinin genişlemesini sağlayacak olan bölgeler uzanmıyordu, aynı zamanda her ileri hareket onu, dünyanın en önemli ulaştırma kavşak noktalarından birine, yâni Boğazlar Bölgesi'ne de yaklaştırıyordu. Bilhassa Orhan Bey Devri, bu husustaki faaliyetler neticesinde, Osmanlı Beğliği'nin diğer beğliklerden tamâmiyle ayrıldığı bir devri belirtmesi bakımından, ayrıca zikre şayandır. Zira, Karasi Beğliği'nin ilhakı, Osmanlı Beğliği ile Bizans İmparatorluğu'nun hudutlarını iki misli uzatmış, dolayısıyla iki devlet arasındaki temas imkânlarını da o nisbette arttırmıştır. Hâl böyle iken, Saruhan, Ayadın, Menteşe gibi beğliklerin bu imparatorlukla her hangi bir teması kalmamıştır. Diğer taraftan coğrafya durumları, bu beğlikleri yeni toprak kazançları ile kuvvetlenmekten mahrum bırakmakla kalmıyor, bir çok hıristiyan milletlerin kuvvetleriyle karşılaşmalarına ve hiç bir şey kazandırmayan her zafer sonu biraz daha yıpranmalarına sebep oluyordu. Osmanlı Beğliği ise, henüz yalnız Bizans İmparatorluğu ile savaşlar yapmakta ve toprak kazançlarıyla

kuvvetlenmekte idi. Ayrıca, Orhan Bey Devri'nde Boğazlar'ın sahillerine de ulaşılmıştı 1.

Bu itibarla her şeyden önce, bir çok problemin çözümlenmesinde baş unsur olarak rol oynadığına kaani bulunduğumuz yol şebekesinin, Bursa'ya ve oradan da Boğazlar Bölgesi'nin merkezi olan İstanbul'a doğru uzanmasını şema hâlinde görmek gerekir:

Filvaki XIV. Yüzyıl ortalarında Konya- Bursa yolu, Akşehir ve Kütahya'dan geçiyordu. Bu yol, Karaman-Oğulları Ülkesi ile Germiyân-Oğulları topraklarını Osmanlı Beğliği arazisine bağlıyordu. Candar-Oğulları Beğliği'ni bağlayan yol da, Sinop - Kastamoni - Bolu - Mudurnu - Göynük - Geyve - İznik - Bursa istikametini takip etmekteydi. Çorum-Ankara - Eskişehir - Bursa yolu da önemliydi. İzmir yolu Manisa üzerinden Bergama - Balıkesir - Mihalic - Bursa istikametinde uzandığından, Aydın, Saruhan ve Karasi Ülkeleri'nden geçerek geliyordu.

Bütün bu yolların Boğazlar Bölgesi'ne girmesi ve burada toplanmasıyla, Bursa ne kadar yakından ilgili ise, bu bölgenin hakikî merkezini teşkil eden İstanbul da o kadar ilgilidir. 2 Nitekim bu yollar, Osmanlı Beğliği'nin, büyük bir devlet hâline gelmesi için, ilk iktisadî ve askerî imkânları te'min ettiği gibi, Türkler'in Boğazlar'a yaklaşmalarında ve Bizans topraklarını ele geçirmelerinde de başlıca görevleri üzerlerine çekmişlerdir.

Yol şebekesinin bu durumu ile te'min ettiği imkânların, diğer sebeplerle birlikte, Anadolu halkı nazarında Osmanlı Beğliği'ne, Anadolu Beğlikleri arasında mühim bir mevki sağladığı açık bir gerçektir. .

Diğer taraftan, Osmanlı Beğliği'nin teşekkülü sıralarında Anadolu'da iktisadî bir buhran mevcuttu. Bu da, Maramara Bölgesi'nde doğmakta olan yeni bir İktisadî Ünite'nin, Osmanlı Hâkimiyeti altında güvenle gelişmesi, Anadolu'daki iktisadî buhranın sarstığı muhtelif zümrelere mensup pek çok insanın buralara göçetmesine sebep oldu³. Göçmenlerin büyük bir kısmı, küçük bir ücret mukaabili orduya yazıldı.⁴

1 — Filhakika Anadolu ve bilhassa Rumeli'de başlayan genişleme hareketleri, ilk olarak, Orhan Bey Zamanı'nda büyük ölçüde dikkati çekecek bir mâhiyet iktisap etmiştir. Bu hususta ayrıca, Hayrullah, *Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye* (İst. 1271-1292), cz. 3, s.85 vd. ile M. Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Doğması ve Büyümesi* (Ülkü) Mc, c. VII./42 (Ankara 1936), s.406 vd.; P. Wittek, *Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına* (1402-1455). Tür. Trc. H. İnalçık (TTK.), Bl. e. VII./27 (Ankara 1943), s. 558-60a bkz.

2 — F. Taeschner, *Muhtelif Devirlerde Anadolu'nun yolları ve Cihan münakalâtına nazaran vaziyeti*. Tür. Trc. Hâmid S. Selen (Ed. Fak.) Mc.c.V. (İst.1927), s.100 vd. - P.Wittek, *Ankara Bozgunundan*. s.560. — H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve inkişafı devrinde Türkiye'nin iktisadî vaziyeti üzerinde bir tetkik münâsebetiyle* (TTK.), Bl.c.XV./ 60 (Ankara 1951), s.639.—F.Dirimtekin, *İstanbul'un muhasara ve zaptı* (Res.T.) Mc.c.IV./41 (İst.1953), s.2224.

3 - Âşık Paşa - Zade, *Tarih*. Nşr. Âli Bey (İst. 1332), s.17. - İdris-i Bitlisi, *Heşt Behişt*. Tür.Trç. nus. Abdül'l-Bâki Sa'di, *Dibâce-i Tercüme-i Heşt Behişt* (İst. Hamidiye "Murad Molla" ktp. Yz.nr. 928), 44B, 54A. Osman'ın Koyun-Hisar taraflarında, Bursa, At-

Muhtelif istikametlerden gelen yolların kavşak noktalarında bulunan Bizans şehirleri Türkler'e geçtikçe, bu şehirlerde hâsıl olan boşluklar göçmenler tarafından dolduruluyordu. Bu durum, zamanla diğer Türk Beğlikleri'nin kadrolarını boşalttığı gibi, içtimâî yapılarını da karıştırdı. Neticede, bunların kendiliklerinden denecek bir şekilde sönmelerine sebep oldu. Marmara Bölgesi İktisadî Ünitesi'ne bağlı Anadolu şehirleri, Türk istilâsından önce, mubadelede buldukları sahalarda, Türk idaresi altında yeniden işbirliği imkânlarına kavuşacağı için, Türkler'e kötü gözle bakmıyorlardı. Osmanlılar Hıristiyanlardan, feodal beğler (Tekfûrlar)'in aldıklarından daha az vergi alıyor; dolayısıyla, halk da mukavemetten vazgeçiyordu⁵.

Bundan başka, Osmanlı Ordusu'nun ihtiyaçları da günden güne arttığından, satınalma gücü yükseliyor, reayanın mahsûlü devamlı olarak kıymetleniyordu. Balkanlar'ın ıssız kalmış bölgelerine yerleştirilen göçmenler, Rumeli halkının iktisadî hayatını takviye etmekteydi⁶. Yıldırım Bayezid Devri'nde, Osmanlı Ülkeleri'nin istihşâl kapasitesi, Osmanlı Devleti'nin, Venedik ve Ceneviz ile olan siyâsî münâsebetlerine de tesir edecek kadar, önem kazanmış bulunuyordu⁷.

Buna karşılık, Osmanlılar'ın Boğazlar Bölgesi'nde ilk rasladıkları Bizans İmparatorluğu ise, Anadolu ve Rumeli'de kaybettikleri şehir ve

ranos, Kete ve Kestel Tekfirleri ile yaptığı söylenen bir muharebe için, Anadolu Beyleri'nden yardımcı kuvvetler istediği de ayrıca kaydedilmiştir (vrk 72B). Varak nr. ları tarafımızdan konulmuştur. - Lûtfi Paşa, *Tevârih-i âl-i Osman*. Nşr. Âli Bey (İst. 1341), s. 22 de, her taraftan bilin ve olgun kimselerin Osman Gâzî iline geldikleri işaret edilmiştir. — Hayrullah, *ayn. esr. cz.1.*, s.106 vd. - M. F. Köprülü, *Os. Dv. Doğm.* s.406. - P. Wittek, *Menteşe Beyliği*. Tür. Trc. Orhan Ş. Gökyay (Ankara 1944), s. 16 vd. ile *Ankara Bozgunundan*. s.560. - **Mustafa Akdağ**, *Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş ve inkişafı devrinde Türkiye'nin iktisadî vaziyeti* (TTK.) Bl. c.XIII. (1949), s. 497, 503 vd. ile *ayn.mkl.Bl.c.XIV.* (1950), s.326.

4. - Mehmed Neşrî, *Cihan-nümâ*, die altosmanische Chronik des Mevlâna Mehemed Neschri. Faksimile nşr. F. Taeschner, s.45

5. - Âşık Paşa-Zâde (Âli), s. 43. - İdrîs-i Bitlîsî, *ayn nus.* vrk. 121A. - *Tevârih-i âl-i Osman*, die altosmanischen Anonymen Croniken. In Text und Übersetzung Heraus gegeben von Dr. F. Giese I. Text und Variantenverzeichnis (Breslau 1922), s. 15. - Neşrî (F. Taeschner), s. 31. - Kara-Çelebi-Zâde, *Ravzatü'l-ebâr* (Kahire 1248), s.342. - Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu*. Tür. Trc. R. Hulusi [Özden] (İst. 1928), s.113. - P. Wittek, *Ankara Bozgunundan*. S. 559 vd., 563. - İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.I. (Ankara 1947), s. 41,74 ile *Murad I*, İA.c. VIII. (İst. 1960), s. 588, 598. - H. İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş devri*. *ayn. yer.* s.633. - M.M. Aktepe, *XIV ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dâir*, *Türkiyat Mc.c.X.* (İst. 1953), s. 299 vd.

6. - Âşık Paşa-Zâde (Âli)' s 49. - Lûtfi Paşa (Âli), s.41- - İbn-i Kemâl, *Âl-i Osman Tarih...i* (Nûruosmaniye... ktp. Yz.nr. 3078), c.III., vrk.12B. - *Tevârih-i âl-i Osman* (F. Giese), s. 26. - Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, c.I. (Hamburg-Gotha 1840), s.211. - Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, c.I. (Gotha 1908), s.212. - Gibbons, *adi geç. esr.*, s. 113. - F. Köprülü, *Les Origines se l'Empire Ottoman* (Paris. 1935)' s 126 ile *Os. Dv. Doğm.* s.405,407 vd. - M. Halil Yınanç, *Bayezid I.*, İA.c.II. (1943), s.370 A. da, I. Bayezid'in Üsküp şehrine Türkler'i yerleştirdiğine işaret etmiştir. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I.,

ve kasabalarla bir çok ticâret ve san'at merkezlerinden mahrum kalmış; hattâ, geçinmesi için lüzumlu hububatı, dışardan getirmeye, bütçesini yalnız İstanbul gümrük gelirleriyle düzenlemeye ve kuvvetlerini buna göre ayarlamaya mecbur olmuştu. Hâlbuki, gümrükler yabancı devletlere tanınan haklar yüzünden, pek az bir gelir te'min edebiliyordu⁸. Diğer taraftan, Osmanlı- Türkleri de vergi ve asker almak suretiyle, bu imparatorluğun mâliyesini dâima zayıf bulundurmağa çalışıyorlardı⁹.

Bu coğrafi ve iktisadî âmiller, Osmanlı Beğliği'nin, diğer beğliklerden daha çok asker olmasını ve asker olarak kalmasını gerektirdiğinden, beğliğin geniş askerî kadrolara sahip olması tabi'î idi. Bu kadrolar ilk önceleri, Anadolu'nun işsiz kalmış ve buraya göç etmiş, muhtelif zümrelerine mensup iş arayan insanlarıyla doldurulurdu. Yeni ele geçirilen topraklardan büyük bir kısmı, "G â z î, Alp ve Alp-Eren" unvanları ile isimlendirilen atlı ve yaya askerlere dağıtıldı. Bu erler arasında, diğer ülkelerden ve Anadolu'dan gelmiş "G a r i p l e r = G a r i p - Y i ğ i d l e r" de mevcuttu¹⁰.

Yukarda işaret edilen yollar, diğer beğliklerle olan bağları ve bu göçleri, başka bölgelere giden yollardan daha kolay te'min etmekteydi. Genel olarak, Osmanlı Beğliği ile Bizans İmparatorluğu arasında cereyan eden savaşlara dinî bir mâhiyet atfolduğundan, bu zahirî görünüş arakasında şahsî menfaatleri gizlemek kolay oluyordu. Bu sebeble, hakikî mücâhitler arasına, büyük bir kısmı maişetlerini sağlamak için, gaza ve cihât propagandası yapan dervişler

s. 60 vd., 66, 70,76,140 ile *Murad I.*, ÂA.c. VIII., s.588,590. - M. Akdağ, *Os. İmp. Kuruluş ve inkişafı*. s.499 vd.' 504,506 vd. - M. Aktepe, *ayn. mkl.* s. 300 vd. - H. İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş devri*. ayn. yer, s.635'642.

7. - Silberschmidt, *Venedik menbalarına nazaran Türk İmparatorluğu'nun zuhuru zamanında Şark Meselesi*. Tür. Trc. A. Cemâl Köprülü (İst. 1930), s. 58-60. - P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 82. - M. Akdağ, *adı geç. mkl. ks. I.*, s.511; ks. II., s.390 vd.

8. — *Diplomatarium Veneto—Levantinum sive Acta et Diplomata. Res Venetas Graecas atque Levantis, illustrantia*. 2 kısım. Yunancadan Trc. Richart T. Predelli, Venetüs 1880-1889, ks. I.vsk. LXXIII. de, Venedik Duc'ünün, Bizans İmparatorluğu'nun gümrük durumuna âit tutumu, çok açık bir şekilde ifâde edilmiştir. Ayrıca ayn. esr. vsk. LXXXIV. e de bkz.-Belgrano, *Dokumenti riguardanti la colonia Genovese di Pera*. Genova 1888. Frans. Trc. Camille Bergeut ve ondan Tur. Trc. Behçet Gücer (TTK. ktp. daktilo yz.), vsk. X, 7.-Hayrullah, *ayn.. esr. cz. 3.* s.47. - Manfroni, *Le Relazioni fra Genova, l'Impero Bizantino e i Turchi*. Genova 1898, s. 711 vd. - Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*. Frans. Trc. P. Brodin-A. Bourguina, c. II (Paris 1932), s. 297. - Uzunçarşılı, OT., c.I., s. 34,66,121.- F. Dirimtekin, *İstanbul'un muhasara ve zaptı* (Res T.)Mc. c.IV 41 (İst. 1953), s. 2224. - H. İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş devri*. ayn., yer. s. 645. - M. Aktepe, *ayn. mkl.*, s 299.

9. - Osmanlı Hükümdarları, bilhassa I. Murad'dan itibaren, her fırsattan ve her olaydan faydalanarak, hızlanan bir tempo ile yardımcı asker ve vergi isteklerini attırmak suretiyle, bu yöne verdikleri önemi göstermişlerdir.

10 - Ebu'l-Hayr-i Rûmî, *Saltuk-nâme* [XV. asır.]. Tanıtın: F. Köprülü, *Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli kaynakları*, (TTK.) Bl.c. III./27 (1943), s. 435 vd, 437-438.- Ahmedî, *İskender-nâme*. Nşr. N. Âsım, *Osmanlı Tarih-nüvisleri ve müverrihleri*, (TOEM.)c.I./1 (İst 1326),

de katılıyorlardı 11.

Netice itibariyle, bütün bu imkânlar, Orhan Bey'in bir orduya sahip olmasını mümkün kılmıştır. 12.

Bu yüzden, Boğazlar istikametinde gelişen Osmanlı-Türk ilerilemelerinin, esâs itibariyle, islâmın hıristiyan üzerine yaptığı bir cihâd neticesi değil, daha ziyâde, başta iktisadî sebepler neticesi vukubulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu hususla ilgili olarak, P. Wittek tarafından ileri sürülen "Gâzî topluluklarının başlıca âmil olduğu tezinin de gerçeğe alâkası, diğer âmillere fazla değildir. F. Köprülü, bunun bahis konusu değer âmillere üstün gele-miyeceğine ayrıca işaret etmiştir 13.

Bununla beraber yaptığımız incelemeler, ilk Osmanlı beyleri zamanında Bizans'la yapılan savaşların, Anadolu halkı ve hattâ diğer islâm-ülkelerinde hıristiyanlara karşı açılan dinî savaşlar olarak telâkki edildiğini göstermiştir. Nitekim Karaman-Oğlu Ali Bey, Rumeli'ye ayak basan Orhan Bey'e, hıristiyanlarla savaşması için, seçme bir birlik göndermiş, amcasını da gazaya göndermek arzusunda olduğunu bildirmişti 14.

Ancak, P Wittek'in gördüğü kaynaklar dikkatle incelenecek olursa,

s.46-49. - Âşık Paşa-Zâde (Âli), s, 13 vd. - İdrîs-i Bitlîsî, *ayn. nus.* vrk. 13B, 36A, 44-45A, 243B. — İbn-i Kemâl, *ayn. nus.c.II.*, vrk. 33A. — Oruç Beğ, *Tevârih-i Âli Osman*. Die frühosmanischen Jahrbücher der Urudsch. Oxford ve Cambridge elyazmalarını ilk olarak tanzim eden ve nşr. F. Babinger. Hannover 1925, s. 12-14. - Lûtfî Paşa (Âli), s. 21 vd. - Neşrî (F. Taeschner),- s.35. - Hayrullah; *ayn. esr. cz. 1*, s. 112 vd. - Köprülü, *Les Origines*. s. s. 93 vd., 101, 106 ile *Os. Dv. Doğm.* s. 408. - P.Wittek, *Menteşe Beyliği*, s.14 vd. - M. Akdağ, *adı geç. esr.* ks. II. s.326 vd. - M. Aktepe, *ayn. mkl.* s. 300.

11. — Ebu'l-hayr-i Rûmî, *adı geç. esr.* s. 434. — İdrîs-i Bitlisi, *ayn. nus.* vrk. 36A. Müellifin burada, devletin kuruluşu sırasında başlıca dayanak noktası olarak, Ahîlik müessesesinin, eğitim ve inancının görülmesinin gerekli bulunduğu hissini verecek derecede, dervişlik üzerinde durduğunu tesbit edebiliyoruz. — Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu meselesi*, Hayat Mc. sy.12 (1927), s.2 ile *Les Origines*. s. 94 ve *Or Dv. Doğm* s 408. - Cihât için ayrıca bk. H. S. Şibay, *Cihât*, İA. c. III. (1944), s 164-171. - M. Akdağ, *adı geç. esr.* ks. II. s. 327, 348. - H. İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş devri.* ayn. yer, s. 639.

12. - Köprülü, *Os. Dv. Doğm.* s. 405 de, İbn Battuta ile Ömeri'nin, Orhan Bey'in kuvvetli bir orduya sahip olduğundan bahsettiklerini işaret etmektedir. Ayrıca bk. M.Akdağ, *adı geç. mkl.* ks. II., s. 327.

13. — Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Meseleleri* (TTK.) Bl.c. VII. (1943), s. 285 vd. - P. Wittek, *Ankara Bozgunundan*. s. 560. - Ayrıca bk. H. İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş devri.* ayn. yer, s.639.

14. - Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1937, s.5 de, Alâeddin Ali Bey'in Karaman-oğulları Beyliği hükümdarlığı zamanı, 1356-1396 ve *OT*, c. I., s. 11 de, 1381-1398 yılları arası olarak gösteriliyor. - B. bk. Yınanç, *Bayezid I*, İA., c. II. (1943), s. 377B. - Ş. Tekindağ, *Karamanlılar*, İA. c. VI. (1953), s. 321 B. de, bu konuyu doktora tezinde işlemiş bulunan müellif, en doğrusu olmak üzere, Ali Bey'in Karaman Beyliği'nin başına 1354 tarihinde geçmiş olduğunu, 1397 de de, I. Beyazıt tarafından öldürüldüğünü kaydetmektedir. Ayrıca, *ayn. mkl.* ayn. yer s,323 B ye de bknz.

devrin telâkkilerine göre, bu kaynakların "Ordunun moral eğitimi" ile ilgili oldukları görülür 15.

Osmanlı-Türkleri, Marmara Bölgesi'nin 16 güney-doğusuna yerleşirken, Bizans İmparatorluğu'nun Akritas (Uc Bölgesi) teşkilâtı da kaldırılmış bulunuyordu. İznik İmparatorluğu devrinde kendilerine toprak verilen, vazife ve vergilerden muaf tutulan hudut kolonileri, yalnız memleketi düşman istilâsına karşı korumakla mükellefi. Fakat VIII. Michael Paleologos, Akritas'ların bütün haklarını ellerinden aldı. Bu hareket, imparatorluğun müdâfaa sorumluluğunu üzerine almış olan bu teşkilâta en büyük darbeyi teşkil etti.

Bu hudut kolonileri, maddî refahlarını müdâfaa mecburiyetinde buldukları devirlerde, dolayısıyla imparatorluğu da büyük bir gayretle müdâfaa etmiş oluyorlardı. Karara karşı baş-kaldıran koloniler te'dip edildiler. Bu şekilde hareket ise, onları büsbütün zayıflattı. Bunun üzerine devlet, hudutların müdâfaasını da doğrudan doğruya kendi üzerine aldı.

İmparatorun bu siyâsî hatâsı yüzünden hudut bölgeleri halkı, disiplinden mahrum, kendilerini korumaktan âciz fakir çiftçiler durumuna düştüler. Hâl böyle iken, ağır vergiler vermek mecburiyetinde de kaldılar 17. Şüphesiz, XIII. Yüzyıl sonlarında vukubulan bu hâdise, Bizans hudut bölgelerinin merkeze bağlılıklarının ve müdâfaa gayretlerinin zayıflamasına sebep oldu. Bu da, kaleler dışında kalan yerlerin istilâsını kolaylaştırdı 18. Aynı hâl Doğu-Trakya'da da Türk istilâsı için, müsait bir zemin yarattı 19.

Bir taraftan hudut bölgelerinin bu askerî durumu, diğer taraftan su taşmaları, salgın hastalıklar ve depremler de, Türkler'i Boğazlar'a yaklaştırmakta idi 20.

15. — Ebu'l-Hayr. s. 441. — Ahmedî, *İskender-nme*, ayn. yer, s.46-51. — Enverî, *Düstûr-nâme*. Nşr. M. Halil [Yinanç] (İstanbul 1928). - Oruç, *Tevârih-i âl-i Osman* (F. Ba binger). *Tevârih-i âl-i Osman* (F. Giese). - Aşîç Paşa-Zâde (Ali). — İdr îs-i B i t l î s î ve Lûtfi Paşa (Âli). Bu kaynakların P. Wittek tarafından görülmüş olmasına muhakkak nazarıyla bakmaktayız (müellif).

16. — Bu hususta geniş bilgi, *Birinci Coğrafya Kongresi (zabıtları)*, İst. 1941. "I. Türkiye Coğrafya Komisyonu Raporu, s. 76-85 ve Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Haritası"nda mevcuttur. Raporda, Türkiye yedi mıntakaya, her mıntaka bölgelere ve bölgeler de yörelere ayrılmıştır. İkinci mıntakayı teşkil eden Marmara Mıntakası ise, İstranca, Ergene, Çatalca, Kocaeli ve Cenup Marmara Bölgelerine ayrılmıştır.

17. — Gibbon, *The History of the declin and fall of the Roman Empire*, c. VII. (London 1855), s.138. — Vasiliev, c. II., s.282. — Mırmıroğlu, *Osmanlı ve Bizans Tarihinde Uç Beyleri* (Tanin gzt. 20.X.1943). - Ayrıca P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s.4-13, 10 not nr. 26, 15 - Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s. 25. - B. bşk. Hammer (Atâ), *Dv. Os. T*, c. I., s. 113 e de bakınız.

18. - Vasiliev, c. II., s.282. - P. Wittek, *Menteşe Beyliği*, s.6,8 vd., 15 vd. - Uzunçarşılı, *OT*, c. I., s. 74. — Mırmıroğlu, *adı geç. mkl.* — H. İnalçık, *Os. İmp. Kuruluş devri*. ayn. yer, s. 633.

19. - Münecim-Başı, *Sahâ'ifü'l-ahbâr*, c. III., Tür. Trc. Nedim (İst. 1285), s. 297 de, Lala Şahin Paşa'nın kemâl-i adlile hareket etmesinin, Serez çevresinin barış yoluyla ilhakını sağladığını kaydetmektedir. - Ayrıca bk. Uzunçarşılı, *OT*, c.I., s. 63, 74-77.

Gözden geçirdiğimiz bu âmillerden sonra, konumuzu ilgilendirdiği nisbette, siyâsî âmilleri de hatırlatmak fayda sağlayacaktır. Filhakika, yüzyıla yakın bir zaman devam eden bu devre zarfında, Bizans İmparatorluğu'ndan başka 21, Anadolu Beğlikleri ile Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri'nin, Balkan Yarımadası'ndaki devletlerin, Osmanlı Devleti'nin gelişmesi karşısında aldıkları siyâsî durumlarının, bu mesele ile büyük ilgisi bulunduğu şüphesizdir.

Osmanlı-Türkleri, kendi iç oluşları ve Bizans İmparatorluğu ile meşgul buldukları sıralarda, Anadolu Beğlikleri tarafından fazla rahatsız edilmemişlerdir. Önce Osman Bey'in, Paflagonya Beği Umur Bey'e tâbi olduğu anlaşılıyor. Onun ölümünden itibaren, memleketin Candar-Oğulları Beyliği'ne ilhakına kadar geçen zamanda Osman Bey kısmen serbest hareket etmiştir. Candar Oğulları, bir taraftan Karadeniz sahil şehirlerini istilâ ve muhtemel deniz taarruzlarına karşı tedbir alırken, diğer taraftan da Orta-Anadolu Moğol Valileri ve bilhassa Ertena-Oğulları'na ve hudut bir komşularına mukabele etmiye uğraşırken, bir hıristiyan devletle savaşmakta olan bu küçük Beğlik hakkında fenalık düşünemezdi. Ancak, iş isten geçtikten sonra, iki taraf arasında rekabet ve çarpışmalar başlamıştır.

Germiyân-Oğulları da, Saruhan ve Aydın gibi, komutanlarının kurdukları beğlikler kuvvetlendikten sonra, bir kara devleti hâline gelmişti. Bu beğlik Karahisar ile İnanç-Oğulları'na tabî memleketleri ilhakı müteakip Hamid-Oğulları'na, husûsiyle Karaman-Oğulları'na karşı savunma tedbirleri almak zorunda kaldı. Bu sebeble Osmanlılar aleyhinde teşebbüslerine tesadüf etmiyoruz.

Karasi, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beğlikleri ise, daha ziyâde ilk yıllarda, taarruz istikametleri, ne birbirleri ve ne de Osmanlılar'ın taarruz istikametleri ile kesişmiyordu.

Osmanlı Beğliği ile beraber, bu beş memleketin takip ettikleri gayeler de birbirinin aynı idi. Karaman-Oğlu Ali Bey'e gelince, o da, Orhan'ın son yıllarına kadar Osmanlılar'ı hareketlerinde nisbeten serbest bırakmıştı²².

Buna makabil, Bizanslılar'la savaşan Osmanlılar'ın ilk zamanlarda Anadolu Beğlikleri ile çarpışması ve fetihlerde bulunması imkânsızdı. Böyle

20. - Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Prag 1876. Tur. Trc. Fazıl Işıkközü (TTK. nda daktilo yz.), s. 44. - Iorga, *Gesch. Os. Reiches.*, c.I, S. 196. - M. Aktepe, *adı geç. mkl.*, s.299 vd.

21. — Orhan Bey'in ölümü tarihine kadar süren bu zaman içindeki Osmanlı-Bizans münâsebetleri ayrıca ele alınmıştır.

22. - İbn-i Kemâl, *ayn. nus.* c. II., vrk. 11B. - M. Âli, *Kühû'lahbâr*, c.V. (İst. 1277), s. 66 vd. - Münecim-Başı, *ayn. esr.* c. III., s.292. - Paflagonya Emîri Umur Bey ve oğulları hakkında, P. Wittek'in *Menteşe Beyliği* (s. 20-22) ile Uzunçarşılı'nın *Os. Tarihi* (I.25) nde, Hammer, de (*Dv. Os. T.I.* 85 ve 88) ve Mordtmann'ın, *İsfendiyâr-Oğulları* isimli mkl. nde. (İA. V./2,1072 B) bilgi verilmiştir. Ancak verilen bütün bu malûmata rağmen, bu hususta mevcut şüphelerin giderilmesi de mümkün olamamıştır.

bir savaşın, bilhassa manevî sebebler dolayısıyla neticesiz kalması ihtimâli kuvvetliydi. Zirâ, Osmanlı Devleti, diğer beğlikler gibi, islâmî ve islâm beğliklerinden birine açılacak savaş diğer beğlikleri de Osmanlı-Türkleri aleyhine çevirebilirdi.

Buna karşılık, batıda ve kuzeyde Bizans İmparatorluğu topraklarına doğru yapılacak bir harekât, Anadolu'nun bütün müslüman halkı tarafından hiç olmazsa desteklenebilirdi. Nitekim, Osmanlı-Bizans savaşları daha ilk andan itibaren, aynı zamanda bir din savaşı telâkki edildi.

Bununla beraber, Orhan Bey, bir fırsattan istifâde ederek Karasi, topraklarının da büyük bir kısmını ilhak etmekten çekinmemiştir. S. Murad ise, sıhriyet yoluyla kısmen Germiyân Memleketleri'ni ve para karşılığında Hamid-Eli'nin bir kısmını Osmanlı Ülkeleri'ne eklemeyi bilmiştir.

Memlûkler'in, hızla gelişen Osmanlı Devleti'ne iyi gözle bakmadıkları, fakat, hudut komşuları olmadıklarından, onlara bir şey yapamadıkları ve hudut bir komşuları olan Anadolu Beğlikleri'ni Osmanlılar aleyhine tahrik ettikleri bilinmektedir 23.

Osmanlı-Türkleri'nin Boğazlar'a yaklaşma hareketleri karşısında, Boğazlar Bölgesi'nin iktisadî ve askerî durumu ile yakından alâkadar olan Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri de Anadolu Beğlikleri'nin gösterdikleri kayıtsızlığı göstermekle, Osman ve Orhan Beyler'in, geriden emin bir hâlde hedeflerine hızla yürümelerini sağladı. Bu iki denizci devlet ve kolonileri, bir taraftan birbirleriyle rekabet ve hattâ, umumiyetle savaş hâlinde bulunmalarından, bir taraftan da Bizans İmparatorluğu ile uğraşmalarından, başlarını kaldırıp, Boğazlar'a doğru yayılan yeni bir siyâsî varlığın gelişmesi ile, lüzumlu olduğu şekilde meşgul olamadılar. Kendi iktisadî ve ticarî menfaat-

Ş. Tekindağ, *Karamanlılar*, İA., c. VII., s. 321A da, Osmanlılar ile Karaman-Oğulları arasında ziddiyet ve kıskançlığın nasıl başladığını işaret etmiştir. — Ayrıca bk. Köprülü, Üs. *Dv. Doğm.* s.406. - Uzunçarşılı, *Murad I.*, İA.,c. VIII., s. 592. Filhakika 1354 de, Ankara'nın Osmanlı Ülkeleri'ne katılmasına kadar, Karaman-Oğulları'nın açıktan açığa bir hareketlerini göremiyoruz. Ankara'nın askerlik ve siyâset yönlerinden arzettiği önem, Karaman—Oğulları ile Osman-Oğulları'nın arasını açmaya yetmiştir. 1361 de I. Murad'ın hükümdar olması üzerine, Karamanlılar Ankara'yı kendi idareleri altına almağa kalkmışlar; fakat, I. Murad'ın burayı geri alması ilk icrâatını teşkil etmiştir. (Uzunçarşılı, *OT*,I.s.62). Yine *ayn. esr.* I. s. 133-135 de, b. bşk. Karaman-Oğlu Ali Bey'in Bosna Kiralı ile Osmanlılar'a karşı anlaşarak, yaptığı 1386-1387 taarruzunu da, bu beyliğin tutumunu açıklaması bakımından, başkaca önemli bir örnek olarak kaydedebiliriz.

23. - Oruç (F. Babinger), s.16. - İdris-i Bitlisî, *ayn. nus.*, vrk. 173A, 177B. - Hayrullah, *ayn. esr. cz.* 4, s.67,74. — Zinkeisen, *G. Os. Reiches.* c. I., s. 254. - Vasiliev, *ayn. esr.* c. II., s.290 vd. da, genel olarak, Anadolu Beğlikleri'nin, latin devletlere karşı olduğu kadar, Osmanlılar'ın kendilerine karşı da bir tehdit teşkil ettiklerini hissettikleri andan itibaren, gerek lâtin devletlere ve gerekse Bizans İmparatorluğu'na dostluk beslemeğe başladıklarını kaydetmektedir. - B. bşk. P. Wittek, *Ankara Bozgunundan.* s. 562, - Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri.* s.5,10 vd., 16; *OT*,I., s. 14 vd., 71, 133; *Germiyân-Oğulları*, İA., c. IV., S.768A. ve *Hamid-Oğulları*, I A., c.V., s. 190 B ile Murad I., I A.,c. VIII., s. 590 vd.

larından başka bir şey düşünemez hâle gekmiş olan bu şehirler 24, Boğazlar'a sokulan büyük Türk Tehlikesi'ni geri atmayı düşünmediler ve dolayısıyla de, İstanbul'un Fethi'ne kadar, zuhur eden bir çok fırsatları kaçırmış oldular.

İmparator VIII. Michael, bu İtalyan devletler arasındaki rekabeti kö-rüklemek suretiyle, imparatorluğun hayat sahalarında yerleşmelerine imkân ver-miyerek, bunların muhtemel müşterek baskınından korunmak gayesini takip ediyordu. Onun bu siyâsetini, kendisinden sonra gelenler de tatbik ettiler.

Venedik ile Ceneviz müttefikleriyle beraber, Boğazlar Bölgesi'nde Karadeniz hâkimiyeti, Boğazlar'ın serbestiyeti ve Bozcaada meseleleri yü-zünden, birbirleriyle bir çok defalar çarpıştılar. Bu çarpışmaların en önemlisi 1350- '355 savaşıdır. Bu savaşa Orhan Bey de karışmış veya karıştırılmıştır.

Osmanlı Beğliği esasen, 1345 de Bizans meselelerine resmen müdâhale hakkını te'min etmiş bulunduğundan, bu iki denizci devletin, hiç olmazsa bu durumu göz önünde tutarak, aralarındaki rekabete bir son vermeleri icâp ederdi. Buna rağmen, her iki Site birbirleriyle uğraşmakta devam ettiler. Osman Bey'in serbest harekete geçişinden 1350 ye kadar devam eden yarım asır zarfında karşılıklı olarak, yekdiğeri için ne düşünmüş ve ne yapmışlarsa, bu tarihten sonra da öyle hareket etmişlerdir.

1352-1354 yılları arasında, Osman-Oğlu'nun aşığı "Tepe Noktası"nı gördükleri hâlde, menfaatlarını birleştirmek yolunda bir harekette bulunamadılar. Netice Orhan Bey'in zaferini gördü ve Türkler Rumeli'ye yerleşmek amacıyla girdiler.

Bu iki cumhuriyet, Türk Gücü'nün 1394 de en yüce seviyesine eriştiğini ve bu sebeble Boğazlar ve diğer Osmanlı Ülkeleri ile temasta bulunan yerlerde, menfaatlarının tehlikeye düştüğünü görmelerine rağmen, ortaya bir Kıbrıs Meselesi çıkmasını önleyemediler. Bu yüzden aradaki düşmanlık ye-niden başladı. Hattâ, 1392-1402 deki büyük Haçlı Savaşı'nın en hareketli geçen yılında (1396) dahi bu düşmanlık devam etmiştir 25.

Türkler Boğazlar'ı ele geçirirken, Venedik-Ceneviz rekabetinden ne kadar faydalanmışlar ise, Rumeli'de tutunarak bu bölgeye batıdan da sokul-

24 - Manfroni, s. 691. -Wiel, *The Navy of Venice* (London 1910), s. 212 vd- Silberschmidt, *adı geç. esr.* s. 4 de, Ceneviz ile Venedik arasındaki rekabet ve mücâdelelerden birinin de, 1381 de sona erdiğini kaydettikten sonra, s. 11, 13, 33, 39 ve 120 de bu konu üzerinde çeşitli olaylara temas etmiştir. - Ayrıca bk. Vasiliev, c. 11., s. 297. - Uzunçarşılı, *OT*, c. 1., s. 119, 121, 123 ve. Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu devrinde Boğazlar Meselesi* (İst. 1947), s. 3.

25 — Diplomatarium Veneto - Levantinum. Ks. II., vsk. V., VIII., XIV. ve diğerleri. - Wie l, *adı geç. esr.*, s. 212 vd. - Silberschmidt, *ayn. esr.*, s. 4, 6 vd. Kıbrıs Meselesi yüzünden çıkan anlaşmazlık, Ceneviz ile Venedik şehir devletlerini, 1394 - 1397 yılları arasında da, birbirlerine karşı yeniden düşman durumuna sokmuştur. Bk. *ayn. esr.* s. 8 vd - Iorga, *GOR*. c. I, s. 191. - Vasiliev, *ad. geç. esr.*, c. II., s. 312 - 314. - Uzunçarşılı *OT*, c. I, s. 97, 121 - 123.

mak hususunda, Balkanlar'daki devletlerin siyâsî durumlarından da o nisbette istifâde etmişlerdir.

Filhakika Orhan Bey Rumeli'de kendi hesabına kaleler zaptettiği ve bu cihetten de Karadeniz Boğazı'na yaklaşmağa çalıştığı sıralarda, Balkan Devletleri arasında ciddî bir birlik mevcut değildi. Bulgarlar. Bizans İmparatorluğu ile, Sırplar da Bulgarlar'la uğraşıyorlardı.

1349 da Bulgaristan, Stefan Duşan'ın himâyesindeydi. İstanbul'a girmek ve imparator olmak isteyen Sırp Kıralları, 1355 e kadar, Bizans arazisinden başka, hemen hemen bütün Balkanlar'ı isrilâ etmişti 26. Onun imparator olması Osmanlılar'ın Balkan fetihleri için ciddî bir tehlike teşkil edebilirdi. Duşan'ın aynı tarihte vukubulan ölümü, Balkan Yarımadası'nın kaderini değiştirdi. Çünkü, Duşan Türk İstilâsı'nın geleceğini görüyordu. Hattâ, Papa tarafından, Osmanlı-Türkleri ile Batı-Anadolu Türkleri'ne karşı yapılacak mücâdelenin başı olarak ilân olunmuştu 27. Bu yüzden Kantakuzenos'un, Orhan Bey'in kuvvetlerini Rumeli tarafında bulundurmamak lüzumunu hissettiğini söyleyebiliriz.

Bu sebeble, Balkan fütuhatını oldukça kolay vukubulmuş ve büyük ziyat verilmeden 28 neticelendirilmiş bir istilâ hareketi olarak kabul edebiliriz. Edirne ve Filibe şehirlerini geri almak amacıyla harekete geçen Macar, Sırp, Bulgar, ve Bosnalılar'a Romen kuvvetlerinden meydana getirilmiş bulunan Güney-Doğu Avrupa Haçlı Ordusu'nun, 1363 de Sırp-Sındığı Muhârebesi'nde yenilmiş olması, Osmanlı-Türkleri'nin Karadeniz Boğazı batı sahillerinden Meriç Nehri'ne kadar uzanan Doğu-Trakya Bölgesi hâkimiyetini takviye etti. Bu suretle her iki Boğaz'ın batı kıyıları ile Hıristiyan Dünyası arasında, Boğazlar'ın müdâfaa edilebilmesi için, lüzumlu genişlikte bir müdâfaa sahası elde edilmiş oluyordu.

Osmanlı-Türkleri'nin Boğazlar Bölgesi'ni ele geçirmesi ile neticelenen ileri hareketleri üzerinde müessir olduğunu gördüğümüz bu sebeplerden başka, Rumeli'de genişlemelerini sağlayan ve dolayısıyla, Boğazlar Bölgesi hâkimiyetinin emniyet altına alınabilmesi ile ilgili daha bir çok sebepler gösterilebilir.

Netice itibariyle denebilir ki, Boğazlar Bölgesi'nin elde edilmesi ve bunun sonucu olarak, Anadolu-Hisarı'nın yaptırılması için yüz yıl kadar bir zamanın geçmesi lâzım gelmiştir. Ancak, bu kadar bir zamanı dolduran

26. - Jirecek, *ayn. esr.*, s.41. - Iorga, *GOR.*, c.I., s. 181. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.44,63; Osmanlı-Türkleri'nin istilâları sırasında Bulgaristan'ın durumu için de, bk. s. 81, 83; Duşan hakkında s. 87-89 a bkz.

27. - Iorga, c.I., s.199-200. - Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s. 63, 89.

28. - Balkanlar'daki Osmanlı fütuhatı, Türkler'in merhametli, mütevâzi, çalışkan, âdil ve mağlûplardan az vergi alan insanlar olması dolayısıyla, istilâya uğrayan Balkan halkının, genel olarak Türkler'i iyi karşılamalarını sağladığından, nisbeten kolay olmuştur. (bk. Uzunçarşılı, *OT.*, c.I., s.74-78).

sayısız olaylar ve bunlara karşı alınan tedbirler sonunda Boğazlar Bölgesi hâkimiyeti kısmen sağlanabilmiştir. Osman Bey'den başlayarak, Boğazlar Bölgesi'nin iktisadî, coğrafi, siyâsî ehemmiyetini takdir etmiş olan Osmanlı hükümdarları bu bölgeye sistemli bir şekilde sokulmuşlar ve kuvvetlerinin kâfi geldiğini gördükleri zaman, buradaki bütün yabancı unsurları atmaya çalışmışlardır. Bu hareketleri önleyici tedbirler almak için, bir asırlık bir zaman az sayılamıyacağı hâlde, Batı Dünyası'nın, vaktinde bu işe el koyamaması, bölgenin Türkler'in eline geçmesine ve hattâ burada dahi onlara karşı taarruza geçmesine imkân sağladığını kaydetmek yerinde olur.

İşte bu sebeble Hisar, Türkler'in yüz yıllık bir zamanda harcanan çeşitli gayretleri sonunda kurulmuş olan Boğazlar Hâkimiyeti'nin ilk müstahkem sembolünü teşkil eder.